

KAPİTALİST TOPLUMDA ANA EMEĞİNİN KONUMU VE ÇOCUK SAĞLIĞINA ETKİLERİ

Dr. Süleyman KAYNAK (*)

Dr. Nejat AKAR (**)

Maddeci tarih anlayışına göre, tarihteki belirleyici etken, son keredede yaşamın dolaysız temel gereksinimlerinin üretimi ve yeniden üretimidir. Yeniden üretim ikili nitelik taşımaktadır. Bir yanda yaşama araçlarını, beslenme, barınma, giymeye yarayan v.b. şeylerin ve bunların gerektirdiği araçların üretimi; öte yanda insanların öremesi yani türün çoğalması. Bir tarihsel dönem veya bir topluluktaki insanların içinde buldukları toplumsal örgütlenme, her iki üretim türüyle, yani hem emeğin, hem ailenin gelişme aşamasıyla belirlenir.

Birey, tükettiği emeği yerine koyuyorken, onu yeniden üretiyorken bir anlamda kendi kasını, sinirini, beynini yenilemektedir. Bu yenileniş bir dizi emek girdisiyle olanaklıdır. Bu emek girdisini oluşturan olgular başlıca sağlık ve onun ön koşulu olan beslenme olgusu ile eğitim, barınma, ulaşım ve diğer hizmetlerdir. Böylece, birey, bu girdileri yeterli ölçüde edinerek emeğini, giderek yaşamını yeniden üretir.

Toplumun kendini yeniden üretmesi, ya da türün çoğalması ise doğrudan doğruya yeni kuşakların oluşturulması ile olanaklıdır. Genç insanlar, bir yandan tarihin süreklilik güvencesi iken, bir yandan da emeğin yeniden üretilmesindeki geleceğe dönük somut öğeler olarak emeğin de süreklilik güvencesi olmaktadır. Yeni kuşakların üretimi, ya da emeğin kendini uzun evrede yenileme olgusu, gerçekte, aile ve giderek ailenin temel üreticisi «kadın» gerçeğinin tarihsel önemini vurgular. Ancak ailenin «kadın» unsuru, yalnızca emeğin uzun evrede yenilenmesinde değil, aynı zamanda kısa evreli yeniden üretiminde de etkin bir yapı olarak kabul edilmelidir.

Gerçekten de, kadının «ev işi» diye tanımlanan işlevleri, emeğin yeniden üretimindeki günlük işleri ve çocuk doğurup yetiştirme görevini içermektedir. Bu anlamda, kadının «ev işi emeğine» de, genel anlamda emeğin kısa ve uzun evreli yeniden üretimindeki temel kaynak gözü ile bakılabilir.

Yeniden üretim olgusundaki bu temel, bir yandan emek üreticisinin içinde bulunduğu yaşam koşullarınca belirlenirken, bir yandan da,

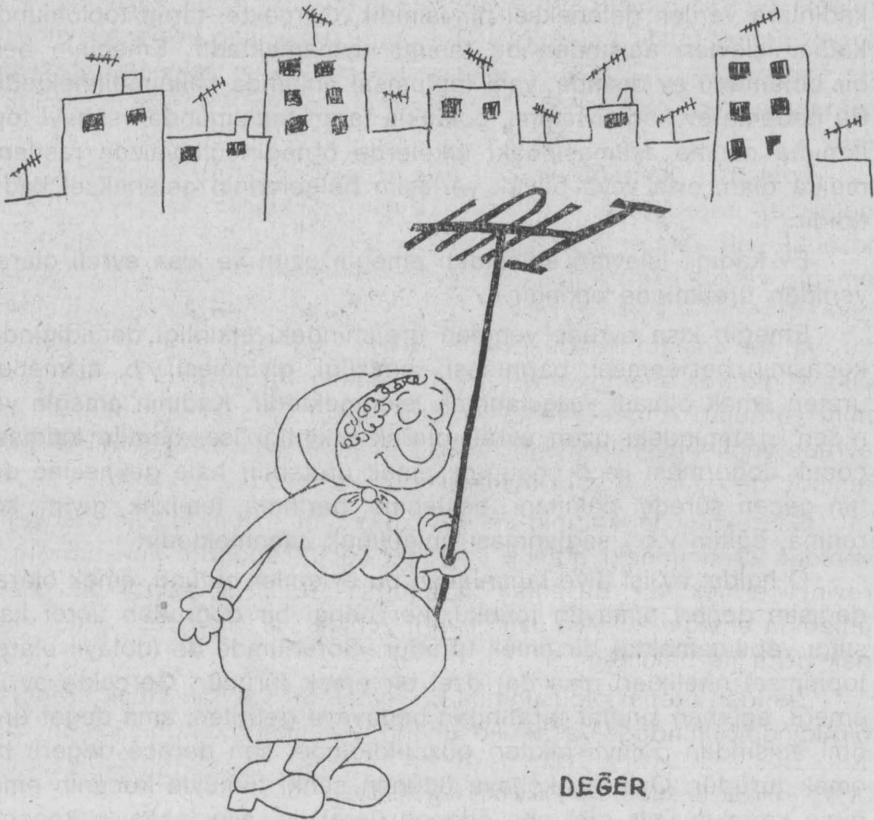
(*) Samsun 19 Mayıs Tıp Fakültesi Göz Kliniği.

(**) A.Ü. Tıp Fakültesi Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Kliniği.

toplumun üretim düzeyine bağlı olarak oluşan kültür geleneğince geliştirilir.

Emek üreticisinin içinde bulunduğu yaşam koşullarının fizik özellikleri, bireyi, doğrudan doğruya kamu tarafından sağlanan barınma, beslenme, ulaşım v.b. hizmetlerle gerçekleştiğine göre, bu değişkenleri etkileyen asıl unsur, kamunun - devletin bireye verdiği öneme bağlıdır. Ya da başka bir deyişle, emeğin önemi, onu tüketen mekanizmalar karşısındaki değeri ile oranlıdır.

Endüstrileşmiş kapitalizmde, temel amaç en yüksek kârı elde etmekse, bu ileri teknolojiye uygun, nitelikli emeği kullanmakla olanaklıdır. O halde, nitelikli emek, bu tür ileri kapitalizmin en önemli dayanağıdır. Bunun sonucu da endüstrileşmiş kapitalizmde, sözü edilen emek girdilerinin en iyi şekilde karşılanmasının zorunlu olmasıdır. Çünkü bu koşullar sağlanmadığında, nitelikli olan emeğin üretimi

DEĞER

tehlikeye girerek — nitelikli emeğin tekrar yerine konması güç olduğundan — sistemin sürekliliğine darbe vurabilir.

Oysa endüstrileşmesi yeterli olmayan kapitalizmde, emeğin nitelikli olması gerekli değildir. Bunun sonucunda da, emek tüketen mekanizmalar, kullandıkları emeğin yeniden üretimine önem vermeyebilirler. Çünkü emeği kullanan yapı, o kaybolduğu ya da etkinliğini yitirdiği takdirde yenileme, yerine koyma işlemini daha kolay olarak yedek sanayi ordusundan karşılayabilecektir. Sonuçta, endüstrileşmemiş kaptializmde, emeğin yeniden üretiminde gerekli olan kimi yatırımları — kamu ya da devlet — yapmaktan kaçınacak ve bu gideri doğrudan bireye, giderek aileye yükler. Böylece sermaye birikimini engelleyici harcamaları daha düşük düzeyde tutma olanağı doğmuş olur.

EV KADINI EMEĞİNİN YENİDEN ÜRETİMİNDEKİ PAYI

Ev kadını tanımı, emeğini toplumsal anlamda doğrudan kullanmayan, ancak özel bir emek türü olarak «ev işi emeği» üretmekte olan kadınlara verilen geleneksel bir isimdir. Gerçekte, tarım toplumunda kadın, işlevleri açısından bu tanıma uymamaktadır. Emeğinin belli bir bölümünü ev dışında, yani toplumsal anlamda kullanabilmektedir. Bu nedenle ev kadını tanımı, çoklukla tarım toplumundan sanayi toplumuna geçme aşamasındaki ülkelerde örneğin ülkemizde rastlanmakta olan, orta veya büyük yerleşim bölgelerinin geleneksel kadın tipidir.

Ev kadını, işlevleri açısından emeğin uzun ve kısa evreli olarak yeniden üretiminde etkindir.

Emeğin kısa evrede yeniden üretimindeki etkinliği denildiğinde, kocasının beslenmesi, barınması, temizliği, giyinmesi v.b. hizmetleri üreten emek olması vurgulanmak istenmektedir. Kadının emeğin yeniden üretimindeki uzun evreli olarak etkinliği ise, hamile kalması, çocuk doğurması ve o çocuğun, emek üretebilir hale gelmesine değin geçen sürede, bakımını (beslenme, barınma, temizlik, giyim, korunma, eğitim v.b.) sağlanması anlatılmak istenmektedir.

O halde, ev işi diye tanımlanan bu eylemler bütünü, emek olarak değişim değeri olmayan (çünkü, her hangi bir doğrudan ücret karşılığı yapılmamakta) bir emek türüdür. Görünümde de (dolaylı olarak toplumsal nitelikleri olsa da) özel bir emek türüdür. Gerçekte ev işi emeği, egemen sınıflar tarafından bedavaya getirilen, ama değer üretimi açısından dolaylı etkileri gözetildiğinde, son derece değerli bir emek türüdür. Öyle ki, kocaya ödenen sanki tümüyle kocanın emeğinin karşılığı imiş gibi ona ödenen ücret ile, aynı anda, o kocanın

emeğinin yeniden üretiminde etkin olan karısının «ev işi emeği» de satın alınmış olur. Dahası da, kapitalistin önüne, emek üretebilir durumda gelmekte olan bir genç insanın, emek üretebilir hale gelinceye dek edindiği - tükettiği ev işi emeğinin de karşılığı ödenmez. Bu nokta, işçi akımı sırasında yabancı ülke kapitalistleri için daha abartılmış ölçülerde bir kâr kaynağı olarak olagelmıştır.

Her sömürülen kesimde olduğu gibi, kadının da ev işi emeği karşılıksız kalan bir ailede, emek girdisi olan beslenme, barınma, giyinme, dinlenme v.d. öğeler de nitelik ve nicelik açısından yetersizlik gösterir. Zira kadının ve kocanın toplam emeğine karşılık yalnızca kocanın emeği değer bulabilmektedir.

Girdi eksikliği özellikle beslenme konusunda ilginç sonuçlar getirmektedir. Örneğin Leningrad kuşatması (Eylül, 1941 - Şubat, 1942) dönemini, ana karnında geçiren çocuklarda şu bulgulara rastlanmıştır.

1. prematüre oranı yüksektir.
2. yenidoğan ölüm hızı yüksektir.
3. canlı doğum oranı düşüktür.
4. düşük doğum ağırlıklı bebeklerin oranı yüksektir. (Antonov-1947).

Benzer bulgular, Rotterdam kuşatması (Eylül, 1944 - Mayıs, 1945) dönemini ana karnında geçirmiş olan çocuklarda da saptanmıştır. (Smith-1947).

Çocuklardaki bu bulgulara denk düşen bulgulara, Hindistan, Etyopya, Güney Afrika, Barbados, Guatemala ve hattâ Türkiye'de yapılan kimi araştırmalarda da rastlanmaktadır (Stewart-1968, Medhin-Gebre-1978, Venkatachalam-1962, Stoch-1967, Köksal-1974).

O halde bu son sayılan ülkelerdeki anneler de, tıpkı kuşatmalar sırasında olduğu gibi bir girdi yetersizliği yaşamaktadır denilebilir. Kuşkusuz, beslenme, barınma ve diğer yetersizliklerin temel nedeni, yalnızca ana emeğinin sömürsü değil, herşeyi sömüre sömüre ana emeğini bile sömürü konusu haline getirebilecek derecede kötüleşmiş bir sistemin genel özellikleri ve diğer etkileridir.

ÇALIŞAN KADINDA EV İŞİ EMEĞİ

Endüstrilşen ülkelerde, kadın emeği de, artık değişim değeri bulmaya başlayarak toplumsal bir emek olmaya doğru yönelir. Yalnız burada kadın emeği denk koşullarda çalışmakta olan bir erkeğin emeğinin karşılığında, daha düşük bir ücret alır. Bu birinci sömürü noktasıdır. İkincisi, kadın ev işi emeğini de aynı şekilde sürdürmek zorundadır. Bu emek türü özel bir emek olduğuna göre, yine değişim

değeri bulamayacaktır. O halde şu söylenebilir, çalışan kadının emeği ikiye bölünmekte, bir bölümüne eksik, bir bölümüne de hiç ücret ödenmemektedir. Oysa bu konumdaki bir ev işi emeği toplumsal anlamda daha üretkendir. Kadın bu evişi emeği ile, hem kendisinin, hem de kocasının toplumsallaşan emeğinin yeniden üretimi için gerekli girdilerin bir bölümünü yerine getirirken, aynı anda da, emeğin yeniden üretiminde uzun vadeli öge olan çocuk doğurma ve bakımını yapıp yetiştirme işlemlerini de aynen sürdürmektedir.

O halde, nasıl ki çalışmayan kadında toplumun genel sömürü düzeyinin üstünde bir de emeğin yeniden üretiminde yaptığı katkılar sırasındaki ev işi emeği nedeni ile ikinci bir sömürü olayı yerleşmekte ise, aynı olay çalışan kadın için daha abartılmış ölçülerde ve daha belirgin olarak geçerlidir. Bu nedenle kadının emeğinin toplumsal nitelik kazanması, temelde kadının çifte — ikili — sömürüsüne çözüm olamamaktadır.

Burada, çalışan kadın iki şey yapabilir. Ya ev işi emeğinin bir bölümünü savsaklar, ya da dışarda çalışarak edindiği ücretin bir bölümünü kullanarak ev işi emeğinin bir bölümünü satın alır. Örneğin ev işinin bir bölümüne başka bir kadına yaptırır. Ancak her iki durumda da özellikle çocuk açısından değişen büyük bir şey olmayacaktır. Gerçekten de sonuçta çocuğun fizik ve ruhsal olarak daha sorunlu, yetersiz ve eksikli olarak yetiştiği, geliştiği söylenebilir.

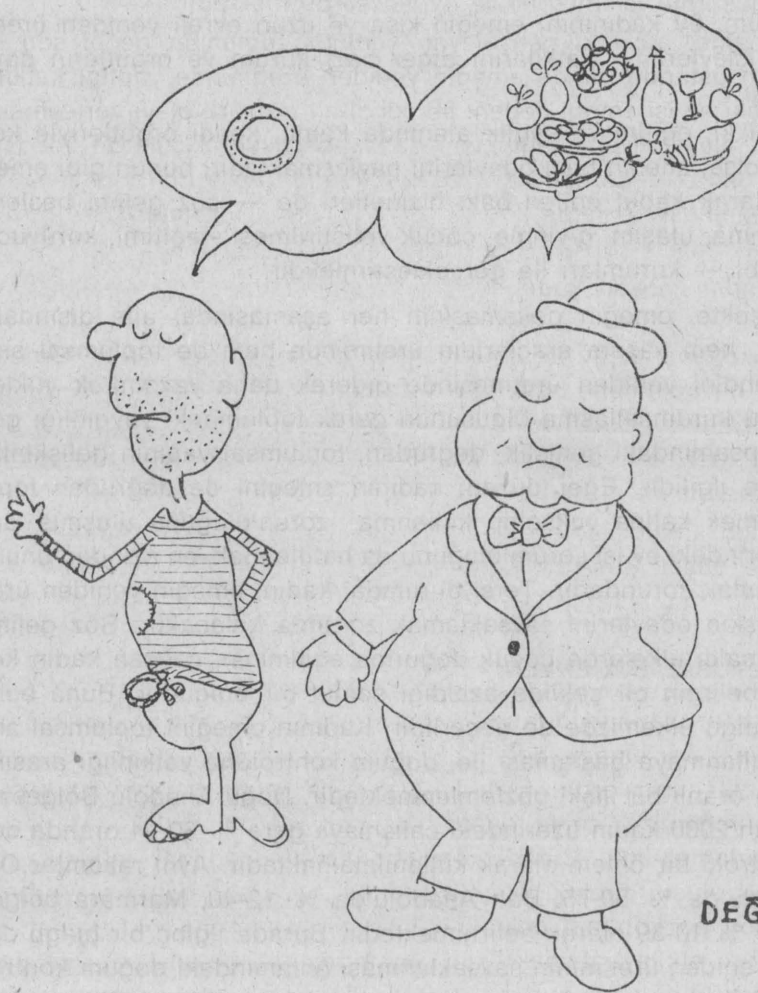
Bunun anlamı, gelecek emek kuşaklarının nitelik ve nicelik olarak daha düşük düzeyde emek üretebilir yapıya ulaşabilmeleri olacaktır.

KÜLTÜREL ETMENLER

Burada üzerinde durulması gerekli diğer bir nokta da, kadının, «ev kadını» adı altında belirli bir konumda tutulmasındaki toplumsal ve kültürel etmenlerdir. Örneğin, ev kadınlığının yaygın bir konum olduğu ülkemizde, sanki düzen, kız çocuklarını böylesi bir konum için hazırlamaktadır. Burada devletin, kendine gerekli yedek sanayi ordusunu oluşturmadaki etkinliklerinden, varolan toplumsal kurallar bütünüünün bu konumu pekiştirici tavrına kadar, değişik olgular, kız çocuklarını etkileyeglemektedir. Gerçekten de, geleneksel aile yapısının yetiştirdiği kız çocuğuna verdiği konumun ötesinde, örneğin devlet de, bazı yaptırımları ile bu olguyu desteklemektedir. Söz gelimi, VII. Millî Eğitim Şûrası'nda, Kız Teknik Okullarının tartışması yapılmış yorke bu okulların amacının «Millî kültürü benimsemiş, aile ocağına bağlı, evinin ihtiyaçlarını beceriklilik ve uyanıklılıkla karşılayan iyi zevceler ve bilgili, şefkatli anneler yetiştirmek» olarak saptanmış ol-

ması, rastlantı olmasa gerektir. Böylece kız çocuğundan, hem emeğin yeniden üretiminde başlıca etmenlerden birisi olması istenir, hem de bunu yapıyorken, toplumun kapattığı bir bilinçle, tıpkı düzenin gereksindiği tüketimi biçimleyen mekanizmalardan birisi niteliğinde yapması istenir, Şenyapılı'nın sözünü ettiği «Bayan Orta Çoğunluk» deni-

AÇLAR

lebilecek, tüketimin önemli bir bölümünün sorumluluğunu üstlenmiş — Bunu emeğin yeniden üretimini yapmak için zorunlu olarak üstlenmiştir. — Ama bu işlevini de kendi dışından getirilen baskılı önerilerle biçimlenerek yapan, bilinçsiz, edilgen bir kadınlar ordusu yaratılmış olacaktır.

Bunun anlamı, düzenin, kadını yemek sanayi ordusu olarak saklaması, emeğin yeniden üretiminde ücretsiz olarak kullandığı bir emek kaynağı gibi kullanmasının ötesinde, bir de bilinçsiz tüketici olarak toplumun tüketim alışkanlıklarının belirlenmesinde en etkin grup olmasını sağlamasıdır.

ÇÖZÜM YERİNE VEYA SONUÇ

Çözüm, ev kadınının, emeğin kısa ve uzun evreli yeniden üretimindeki işlevlerini - katkılarını diğer bazı kurum ve örgütlerin paylaşmasıdır.

Nasıl ki, eğitim ve sağlık alanında kamu, kendi örgütleriyle koşullu da olsa, ailenin bazı ödevlerini paylaşmaktadır, bunun gibi emek girdisi olarak kabul edilen bazı hizmetleri de — söz gelimi beslenme, barınma, ulaşım, giyinme, çocuk yetiştirilmesi - eğitimi, koruyucu sağlık gibi — kurumları ile gerçekleştirmelidir.

Gerçekte, emeğin gelişmesinin her aşamasında, aile dışındaki kurumlar, hem yaşam araçlarının üretiminde hem de toplumsal sistemin kendini yeniden üretmesinde giderek daha yaygın ek yükler alırlar. Bu kurumsallaşma olgusunun gerek toplumdaki yaygınlığı gerekse kapsamındaki genişlik, doğrudan, toplumsal yapının gelişkinlik düzeyi ile ilgilidir. Eğer düzen, kadının emeğini de doğrudan toplumsal emek katına yükseltip kullanma zorunluluğuna ulaşmış ise, onun üzerindeki ev işi sorumluluğunu da hafifletmek, en azından onunla paylaşmak zorundadır. Ters durumda, kadın, emeğin yeniden üretimine ilişkin ödevlerini savsaklamak zorunda kalacaktır. Söz gelimi ileri anamalcı ülkelerde çocuk doğurma eğiliminin, çalışan kadın kesiminde belirgin bir şekilde azaldığı somut bir bulgudur. Buna benzer bir bulgu ülkemizde de geçerlidir. Kadının emeğini toplumsal anlamda kullanmaya başlaması ile, doğum kontrolüne yatkınlığı arasında doğru oranlı bir ilişki gözlemlenmektedir. Doğu Anadolu Bölgesinde yapılan 2000 kadın üzerindeki çalışmaya göre % 60-94 oranda doğum kontrolü bir önlem olarak kullanılmamaktadır. Aynı rakamlar Orta Anadolu'da % 50-75, Batı Anadolu'da % 12-40, Marmara bölgesinde ise % 10-39 olarak belirtilmektedir. Burada ilginç bir bulgu da, emeğin yeniden üretiminin savsaklanması anlamındaki doğum kontrolüne de kamunun yeterince yardımcı olmadığıdır. Sözü edilen kadınların doğum kontrolünü uygulayanlardan ancak % 17'lik bir bölümünün bunu hekim denetimi altında yapmış olmaları bu savı kanıtlayıcı niteliktedir. Gerçekte bu olgu, emeğin yeniden üretiminin savsaklanmasını önlemek amacı ile yaptığı bir uygulama değil, tam tersine, sağlık alanında emeğe verilen değer düşüklüğünün bir sonucu olarak,

insan sağlığına, kamunun sınırlı yatırım yapmayı plânlamış olmasıdır. Öyle görünüyor ki, kadın emeği toplumsallaşsa bile, kamu, kadının sırtındaki ev işi emeğinin tüketimi konusunda herhangi bir paylaşımı gerçekleştirmediği tembel davranmaktadır, ve onu yalnız bırakabilmektedir.

Bütün bu tembelliğin ötesinde bir de, ev işi emeğinin kamu tarafından hafifletildiği alanlarda bunun, sanki, kamu hizmetlerinin eşitsiz paylaşılmasını kurumsallaştıran bir niteliğe bürünmüş olması dikkat çekicidir. Yani, kamunun, bir burjuva ailesi ile paylaştığı hizmet oranı, bir emekçi ailesi ile paylaştığından çok daha yüksek olmaktadır. Bu sav, bazı veriler ile kanıtlanabilir. Söz gelimi kreşlerin niteliği, dağılım bölgeleri, hizmet sunduğu kesimler v.b. gibi. Böylece burjuva ailesi gerek yaşam araçlarının niteliği, gerekse onlardan yararlanma olanağı ve bir de genel düzen içinde, yeniden üretim olgusunu gerçekleştirme şekli bakımından, emekçi ve köylü aileleri ile tümünden ayrılmaktadır.

Sonuçta, aileler, ekonomik güçleri yettiği ölçüde ve kamudan bağımsız olarak, emeğin yeniden üretimi sorumluluğunu üstlenmiş birimler görünümünü kazanmaktadırlar. Bu aşamada, kadın emeğinin tümünü ev işi emeği olarak kullanarak veya emeğinin bir kesimini toplumsal niteliğe değiştirerek çifte sömürü olayından payını almaktadır. Böylece yeni emek kuşakları olarak değerlendirilmesi gereken çocuklar da sağlıklı gelişme ve yaşama şansını, ancak ailelerinin sosyo-ekonomik düzeyleri ve analarının çifte sömürden aldığı payla oranlı ölçülerde elde edebilmektedirler.

Sorunun son çözümü, herhalde, emeğin yeniden üretimini sağlayan birleşik kamu örgütlerinin güçlü olduğu yeni bir alt yapının, yeni bir üretim ilişkileri sürecinin yaratılması için gerekli mücadelenin verilmesinden geçer.

KAYNAKÇA

1. Ontonov, A.N.: Children born during the siege of Leningrad. J. Pediatr. 30, 250, 1947.
2. Smith, C.A.: Effects of maternal undernutrition upon newborn infant in Holland. J. Pediatr. 30, 229, 1947.
3. Steawarth, R. J. C.: Maternal diet and perinatal death. Proc. Roy. Soc. Med. 61, 32, 1968.
4. Medhin-Gebre, M., Starky, G., Taube, A.: Observations on intrauterine growth in urban Ethiopia. Acta Pediatr. Scand. 1978, 67, 781.
5. Venkatachalam, P. S.: Maternal nutritional status and its effects on the newborn. Bull. Org. Mond. Sante, 1962, 26, 193.

6. Stoch, M. B., Smythie, M. B.: The effects of undernutrition during infancy on subsequent Brain growth and intellectual development. South Afr. Med. J., 1967, 41, 1027.
7. Köksal, O.: Türkiye'de beslenme ve gıda araştırması, 1974, Unicef Yayını.
8. Şenyapılı, Ö.: TV'nin Türk Toplumuna Etkileri. Milliyet Yayınları, 1975.

MERAKLISI İÇİN KAYNAKÇA

1. Ayşe Kudat: *Aile ve Yeniden Üretim*. Toplum ve Bilim, 1977 Yaz Sayı: 2.
2. Şirin Tekeli: *Siyasal İktidar Karşısında Kadın*. Toplum ve Bilim, 1977 Güz, Sayı: 3.
3. Vincent Madeleine: *Toplum ve Kadının Kurtuluşu*. Konuk Yayınları, 1977, No: 34.
4. Gülay Türkyılmaz: *Kadınların Eğitim Sorunları*. Töb-Der Demokratik Eğitim Kurultayı Bildirisi, 1977.
5. Klara Zetkin: *Lenin'in Bütün Dünya Kadınlarına Vasiyetleri*. Sorun Yayınları, 1978.
6. Fidel Castro: *Kadın Yoldaşlara*. Kırsal Yayınevi, 1978.
7. Lenin, V. İ.: *Kadınların Kurtuluşu*. Günce Yayınları, 1978.
8. Friedrich Engels: *Ailenin Özel Mülkiyetinin ve Devletin Kökeni*. Sol Yayınları, 1976.
9. Füsün-Tunç Tayanç: *Dünyada ve Türkiye'de Tarih Boyunca Kadın*. Toplum Yayınevi, 1977.
10. TİB Araştırması: *Türkiye'de Kadının Sosyoekonomik Durumu*. TİB Yayını, No: 13.
11. *Kadın ve Sosyalizm*. Öncü Yayınevi, 1977.
12. Y. Kemal Kaya: *İnsan Yetiştirme Düzenimiz*, 1977.
13. Gilbert Tordjman: *Seksoloji İçin Anahtar*. Bilgi Yayınevi, 1975.
14. Bekir Yıldız: *Evlilik Şirketi*. Roman. Cem Yayınevi, 1977.
15. Richard Lewinshon: *Cinsi Adetler Tarihi*. Varlık Yayınları. Faydalı Kitaplar, 65.
16. Atilla İlhan: *Hangi Seks*. Bilgi Yayınevi, 1976.
17. Özgül Erten: *Yüzyulumızda Kadın ve Kadınlarımız*. Türkiye Yayınları, 1978.
18. Macit Ceneviz: *Geçmişten Bugüne Kadın*. Bulut Yayınevi.
19. Kate Millett, Payel Yayınevi. No: 30, 1973.
20. A. Altındal: *Türkiye'de Kadın*. Birlik Yayınları, 1975.
21. A. Kollantai: *Kadın ve Marksizm*. Bilgi Yayınları, 1974.
22. Nikitin: *Ekonomi Politik*. Sol Yayınları, 1976.
23. Akar, N., Kaynak, S.: *Beslenmenin Gelişime Etkisi*. Toplum ve Hekim, 1979, Mart.
24. Akar, N., Kaynak, S.: *Sağlık, Beslenme ve Eğitim*. Töb-Der Demokratik Eğitim Kurultayı Bildirisi, 1977.
25. A. Babel: *Kadın ve Sosyalizm*. 1966. Toplum Yayınevi.